

Tahani Komarica, MA
Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
Dr.sc. Mirza Mahmutović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Tuzli

UDK 316.774 : 343.352
DOI 10.57136/2744-2500.2023.18.18.193
Pregledni naučni rad

UTJECAJ PROCESA KONVERGENCIJE MEDIJA NA ANTIKORUPCIJSKE PRAKSE U BOSNI I HERCEGOVINI

SAŽETAK

U članku se razmatraju odnosi između procesa konvergencije medija i nastojanja zajednica za kontrolom koruptivnih praksi. Oslanjajući se na konceptualni okvir kulturalne konvergencije, ispituju se društveno-kulturne specifičnosti koje uslovljavaju, uvećavaju ili umanjuju vjerovatnost utjecaja procesa konvergencije na borbu protiv korupcije, naročito u smislu razvoja novih mogućnosti, sredstava i praksi. U radu su sumirani rezultati studija slučajeva s ciljem pregleda sličnosti i razlika ove dinamike u različitim kulturnim miljeima. Poseban dio rada se odnosi na pregled nedostataka i potencijalno dobrih antikoruptivnih praksi u Bosni i Hercegovini koje su omogućili, osnažili ili potakli procesi konvergencije medija, uvažavajući specifičnosti bosanskohercegovačkog historijsko-kulturnog konteksta i državnog uređenja. Rezultati analize studije slučaja u svijetu i Bosni i Hercegovini upućuju na nekoliko aspekata konvergencije medija značajne za borbu protiv korupcije: idejnu, hibridnu, sadržajnu, društveno-strukturalnu i konvergenciju medijskih alata.

Ključne riječi: konvergencija medija, korupcija, Bosna i Hercegovina

Uvod

Korupcija u demokratskim državama predstavlja sve vidljiviji društveni problem. Napredak tehnologije i pluralnost medija ne jamče smanjenje korupcije, iako mogu biti važni faktori u borbi protiv raznih oblika zloupotrebe pozicija moći, netransparentnog upravljanja i nezakonitog raspolaganja javnim resursima. Zavisno od toga ko i kako je koristi, tehnologija može ubrzati, usporiti ili

sprječiti procese demokratiziranja društva, vladavinu prava i borbu protiv korupcije.

U ovom radu pod korupcijom, prema Građansko pravnoj konvenciji o korupciji koju je Vijeće Evrope usvojilo u Strazburu 1999. godine, podrazumijevamo „traženje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili stavljanje toga u izgled, koje izopačuje propisano izvođenje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primatelja mita, nezakonite koristi ili osobe kojoj se to stavlja u izgled.“¹

Procesi konvergencija medija² nude mogućnosti dvosmjernih, inicijativa – odozgo prema dole i odozdo prema gore – u borbi protiv korupcije. Inicijative odozgo prema dole su oni poticaji koje iniciraju i posreduju centri moći, prvenstveno vlade i druge državne institucije, a uvijek su vertikalno organizirane. *Open government*, e-vlada, transparentnost budžetskih rashoda, online politički izbor, javne diskusije, kampanje za promjenu percepcije korupcije, javni rad parlamenata i vlada, neki su od primjera takvih inicijativa. S druge strane, inicijative odozdo prema gore podrazumijevaju razne oblike participiranja, angažmana građana i asocijacija koje djeluju u nevladinom sektoru u borbi protiv korupcije, i to prevashodno u nadzoru izabranih predstavnika na vlasti, samoinicijativnom predlaganju zakona koji predviđaju sankcionisanje koruptivnih službenika, te različite pritiske javnosti na vlade u cilju usvajanja antikoruptivnih zakona, smjene korumpiranih službenika, poboljšanja transparentnosti rada institucija vlasti i poštovanja volje građana.

Prvo poglavlje ovog rada ima za cilj prikazati dosadašnja istraživanja procesa konvergencije medija na antikorupcijske prakse na temelju istraženih studija slučajeva u Kini, Rumuniji, Italiji, Španiji, Brazilu, Turskoj i Indiji. Drugo poglavlje rada usmjerava se na analizu načina korištenja procesa konvergencije medija u Bosni i Hercegovini. U Zaključku rada izdvajaju se segmenti konvergencije medija značajni za borbu protiv korupcije

- 1 Vijeće Evrope (1999), *Građansko pravna konvencija o korupciji*, dostupna na linku: <http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/medjunarodni-dokumenti-i-konvencije/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA> (04.12.2021.)
- 2 U studijama medija postoje različite interpretacije procesa konvergencije medija (Balbi, 2017; Kalmar, 2016; Kopecka-Piech, 2011; Storsul & Anders Fagerjord, 2008), koncepta koji opisuje, u najširem smislu, dinamiku razvoja medija u uvjetima umrežavanja koje su omogućile digitalne informacijsko-komunikacijske tehnologije, a koju karakterizira međupovezanost i zamagljenost granica između različitih komunikacijskih tehnologija, tržišta, sadržaja, modaliteta i regulatornih politika (Latzer, 2014).

Konvergencija medija u borbi protiv korupcije – studije slučaja

Proučavanje procesa konvergencije medija je važno kako bi se razumjeli kompleksni odnosi međusobnih utjecaja između tehnologije i kulture. Iako radovi iz oblasti historije komunikacija (O’Sullivan i Fortunati, 2021) upućuju na različite oblike remedijacija, asemblaža i integracija različitih medija u preddigitalnom dobu, procesi konvergencije medija naročito se intenziviraju i postaju predmetom akademskog interesovanja s razvojem i popularizacijom digitalnih tehnologija. U razumijevanju ovog fenomena oslanjamo se na tipologiju koju je predložio Balbi (2017: 31-51), koji razlikuje najmanje četiri dimenzije konvergencije medija (Tabela 1.).

Tabela 1. Dimenzije konvergencije

Dimenzije	Deskripcija
Tehnološka konvergencija	<i>U težištu razmatranja su tehnološke dimenzije procesa konvergencije medija u medijske oblike koji su uz pomoć digitalizacije prenosivi jednom tehnologijom. Kao koncept artikulira se u diskursu teoretičara medija početkom 80-ih godina 20. stoljeća.</i>
Ekonomsko/tržišna konvergencija	<i>U težištu razmatranja su ekonomsko/tržišni procesi konvergencije medija koji se odnose na integraciju mrežnih i telekomunikacijskih medija sa tradicionalnim medijima, horizontalno i vertikalno. Kao koncept artikulira se u kasnim 80.-im i ranim 90.-im godinama 20. stoljeća.</i>
Politička/regulatorna konvergencija	<i>Kao koncept artikulira se u diskursu teoretičara 90.-ih godina 20. stoljeća usljed procesa liberalizacije i deregulacije tržišta, nemogućnošću cenzure, rastom transnacionalnih tržišta, razvojem novih struktura i sektora.</i>
Kulturalna konvergencija	<i>U teoretskom diskursu artikulira se 2000-ih usljed promjena društvenih i kulturoloških odnosa nastalih procesima konvergentnih tehnologija koje zamagljuje razlike između uloga proizvođača i konzumera vijesti, svaki građanin može biti i konzumer, ali i proizvođač i distributer vijesti, koristiti različite platforme shodno vlastitim interesima, konstruirati i rekonstruirati poruke, organizirati se i aktivno participirati.</i>

U kontekstu ovog rada, posebno je značajan koncept kulturalne konvergencije ili kulturalne logike medijske konvergencije razvijen u radu Henry Jenkins i dr. (2006), koji ove termine koristi kako bi opisao „protok sadržaja kroz mnogobrojne medijske platforme, saradnju među višestrukim medijskim

industrijama, potragu za novim strukturama finansiranja medija smještenima na presjecima starih i novih medija, migratorno ponašanje medijskih publika koje će otići bezmalo svuda u potrazi za zabavom” (2). Prema Henry Jenkins i dr. (2006), konvergencija u kulturološkom smislu podjednako uključuje i inicijative „odozgo prema dole“, koje usmjeravaju medijske korporacije i inicijative „dole prema gore“ koje pokreću i oblikuju korisnici konvergentnih tehnologija a rezultiraju kolaborativnim sistemima rada, ako ne već i svojevrsnim oblicima kolektivne inteligencije (2006: 18).

Kulturalna konvergencija nije isključivo pozitivan fenomen interkulturalnog povezivanja, saradnje i razumijevanja. Različite tradicije u studijama medija, koje teoretičari (Katz i dr., 2003) opisuju kao „škole“, naglašavaju različite dimenzije u utjecajima medija. „Frankfurt škola“ tako se usmjerava ka analizi dugoročnih učinaka medija na društvenu stratifikaciju i dominaciju, s težištem na pitanje kulturološke hegemonije medija kao društvenih institucija. „Toronto škola“ naglašava utjecaj medija kao kulturalnih tehnologija koji svojim svojstvima uslovljavaju modalitete komuniciranja, obrasce organizacije društvenih odnosa, kao i svijest na individualnoj i kolektivnoj razini. Harold Innis, jedan od istaknutih predstavnika ove istraživačke tradicije, upućuje na međusobna prožimanja tehnologije i kulture, smatrajući da su „tehnološke promjene pokrenute i afektovane društvenim strategijama i izborima“ (Katz i dr., 2003: 171). U razmatranju procesa konvergencije medija može se smatrati da je tehnološka konvergencija „temeljna karakteristika medijske konvergencije i preduslov za nastanak i razvoj drugih manifestacija konvergencije“ (Spariviero i dr., 2017: 4), pa tako i društvenih manifestacija u borbi protiv korupcije.

Borba protiv korupcije je postavljena na tri temelja:

- a) vladavini zakona – suprotstavljena je vladavini nad zakonom koju kapitalističke države ne ostvaruju represivnom silom već „imaju mnoštvo snažnih materijalnih i kulturnih poticaja kako bi promicale politiku ‘nezadiranja’ u kapitalizam“ (McChesney, 2014: 39). Vladavina zakona je prioritetan i neovisan faktor za smanjenje korupcije dokazana je u radu Hamada i dr. (2019: 14) koji u zaključku navode da „efekat vladavine zakona nije uslovljen slobodom štampe [...] vladavina zakona može utjecati na korupciju i gdje je štampa slobodna i gdje nije slobodna.“
- b) Slobodi medija – koja počiva na nužnom uslovu vladavine zakona, te je jedan od stubova transparentnosti, posebno vladinih službenika, a uslovljena je finansijskom i političkom neovisnošću novinarskih organizacija. Prema Christopher Starke i dr. (2016) slobodni mediji u

prevenciji i borbi protiv korupcije imaju ulogu: izvještavanja i ukazivanja na koruptivna djela, razotkrivaju nedostatke u antikorupcijskim tijelima, doprinose formiranju mišljenja javnog mnijenja, doprinose općoj transparentnosti u društvu, djeluju u smislu odvratanja od korupcije jer mogu narušiti društveni ugled i status, te čak biti uzrokom krivičnog gonjenja počinitelja koruptivnih djela, pojačavaju politički pluralizam i osjećaj odgovornosti među političarima, javnim službenicima i institucijama, podižu javnu svijest o štetnosti korupcije i oblikuju antikorupcijsku društvenu klimu (Starke i dr., 2016).

- c) Demokratiji – čiji osnovni postulat je donošenje odluka većinom, transparentnost, uvažavanje prava i sloboda, koja bi trebala da ograniči i/ili spriječi zloupotrebu položaja za ostvarivanje lične koristi pojedinca ili određene grupe koja je izabrana da vrši političku vlast. Istraživanjem Rim Oueghlissi i Ahemd Derbali (2021) provedeno na 80 zemalja u razvoju u periodu od 1990. do 2018. je ispitivan odnos između demokratije, nezaposlenosti i korupcije. Rezultat istraživanja dokazuje da „demokratija smanjuje korupciju [...], ali pokazuje da potencijalno blagotvorno dejstvo demokratije na korupciju je erodirano višim stopama nezaposlenosti“ (Oueghlissi i Derbali, 2021: 21).

Procesi konvergencije medija se nameću kao sfera ovih sloboda iz više razloga. Naime, konvergentne, digitalne i umrežene komunikacijske tehnologije relativno se lako koriste, imaju velike kapacitete skladištenja i doručivanja podataka, djeluju u fleksibilnijem regulatornom okviru, pružaju građanima mogućnost produkcije i distribucije informacija, kao i kapacitet oblikovanja komunikacijskih tokova u globalnim razmjerama. Dosadašnja istraživanja, provedena u različitim državama svijeta, upućuju na povezanost između procesa konvergencije medija i borbe protiv korupcije. Prema ovim studijama (Feng i Wu, 2018; Hajdu i dr., 2018; Starke i dr., 2016), procesi konvergencije medija mogu dovesti do većeg stepena transparentnosti rada predstavnika vlasti i informacija pod kontrolom državnih institucija, pružiti uzbunjivačima nove mogućnosti za alarmiranje javnosti na zloupotrebe moći, izgradnje novih socio-tehnoloških platformi kao potencijalnih inkubatora raznih političkih imaginarija, društvenih pokreta i progresivnih promjena, osnažiti transnacionalni aktivizam, doprinijeti većoj vidljivosti i cirkulaciji informacija o koruptivnim aktivnostima među globalnom umreženim zajednicama i udruženjima građana, potaći i osnažiti edukaciju stanovnika o štetnosti koruptivnih praksi, prevazići probleme organizacijskih resursa, vremena i prostora s ciljem jačanja političke participacije

javnosti, razviti nove oblike protesta, itd. U kojoj mjeri će ovi potencijali stvarno biti ostvareni, zavisi od niza društveno-kulturnih specifičnosti koje uslovljavaju, uvećavaju ili umanjuju vjerovatnost utjecaja procesa konvergencije na borbu protiv korupcije, u smislu razvoja novih mogućnosti, sredstava i praksi.

Analiza slučajeva borbe protiv korupcije u Kini pokazuje da „online platforme nisu odlučujući faktor u određivanju rezultata online borbe protiv korupcije“ (Zhang, 2021: 296). U objašnjenju uzroka neuspjelih slučajeva borbe protiv korupcije u online medijskom okruženju, navodi se da zvaničnici pozicionirani na višim funkcijama imaju veću šansu za korupciju, ali i mogućnost „mobilizacije resursa sa svih strana za brisanje postova i prikrivanje informacija“ (Zhang, 2021: 297). Ponašanje službenika nižeg ranga više je pod nadzorom javnosti zbog čega je mogućnost prikrivanja informacija manja. Iz tog razloga uspješnosti borbe protiv korupcije značajno doprinosi direktan kontakt između uzbunjivača i službenika, jer u tom slučaju uzbunjivači raspolažu većom količinom informacija, te mogu utjecati na korekciju informacija vladinih odjela.

Studija slučaja „Brother Watch“ u Kini, oslonjena na analizu interakcije između korisnika na Weibo platformi (Feng i Wu, 2018), ukazuje na prakse uređivanja i dijeljenja viralnih slika čije je ključno obilježje kontrast između mjesta tragične saobraćajne nesreće iz 2012. godine u Kini, kada je dvospratni autobus udario u cisternu koja je prevozila eksplozivne materije, pri čemu je poginulo 36 ljudi i prikaza političara Yang Dacai, šefa uprave za bezbjednost na radu Shaanxi provincije sa skupocjenim satom prilikom obilaska mjesta stradanja. Ova slika postavljena na Weibo dovela je do razotkrivanja kolekcije iznimno skupih satova, koje prosječan službenik sebi ne može priuštiti i otvorila raspravu o koruptivnim aktivnostima državnih službenika. Analiza nudi značajno zapažanje o poimanju interneta kao habermasovske javne sfere. Za razliku od Habermasa, koji je vjerovao da javna sfera mora uključivati racionalnu komunikaciju i diskusije, autori skreću pažnju na nalaze studije koji pokazuju prevlast emocionalnih komponentni u interakciji građana na platformi Weibo prilikom rasprave o korupciji (Feng i Wu, 2018: 9).

U Rumuniji aktivisti su se pobunili protiv slabljenja antikorupcijskih zakona, odnosno uvođenja amandmana na zakon kojim je predviđeno pomilovanje za određena krivična djela, između ostalih, i krivična djela korupcije – zloupotreba položaja. Ova inicijativa je rezultirala time da je vlada sporni amandman povukla. Rezultati analize slučaja demonstracija u Rumuniji (Mercea, 2020) pokazuju da je glavno geografsko čvorište online demonstracija bio Bukurešt u Rumuniji, ali su postojala i transnacionalna

čvorišta u Amsterdamu, Berlinu, Stuttgartu, Beču, Hagu, Milanu, Hamburgu, Londonu, Sofiji i Birminghamu u kojima je aktiviran iseljenički aktivizam. Nalazi upućuju da je društvena mreža Facebook odigrala značajnu ulogu, ali „su se češće (korisnici) povezivali s različitim pojedincima nego s drugim stranicama“ (Mercea, 2020:16), što upućuje da Facebook ima ulogu uzbunjivanja sličnu tradicionalnom tipu reklamiranja „od usta do usta“.

Primjer istraživanja upotrebe digitalnih imaginarija su protesti u Gezi Parku (Jenzen i dr., 2020). Protesti u Gezi parku su organizirani sa namjerom sprječavanja gradnje tržnog centra na mjestu parka. Iako su protesti postavljeni na ekološkoj agendi, u njihovoj podlozi je sprječavanje korupcije predstavnika vlasti i građevinskih firmi. Kao rezultat procesa ustanovljena je umiješanost vladinih službenika u koruptivne aktivnosti podmićivanja u vezi sa građevinskim dozvolama i njihovim izdavanjem, umiješanost vlasti u nezavisnost sudstva i pokušaje zataškavanja koruptivnih djela. Protesti organizirani u Gezi Parku su koristili društvenu mrežu Twitter, a simbolika plave ptice je korištena za konvergenciju vizualne simbolike koja oponaša ulične grafite. Istovremeno tradicionalni mediji nisu izvještavali o ovim protestima. Plava ptica simbolizira mir, slobodu govora, street arta, online medija, te je ujedno značila i „da je okretanje Twitteru, ustvari, značilo okretanje od tradicionalnih medija.“ (Jenzen i dr., 2020: 429), koji su visoko kontrolisani od strane režima.

Analize slučajeva Italije i Španije (Mattoni, 2017) pokazuju dva načina upotrebe konvergentnih medijskih procesa u borbi protiv korupcije odozdo prema gore, čiji cilj je bio mobilizacija građana za političko učešće. U Italiji su pokrenuti protesti u cilju jačanja svijesti o korupciji i reformi zakonodavnog okvira koji regulira oblast prevencije korupcije kroz pokret Riparte il Futuro. Tražena je izmjena člana 416. Krivičnog zakona Italije koji se odnosi na sankcije političarima za kupovinu izbornih glasova kroz koruptivne aktivnosti vezane za javne nabavke i trgovinu utjecajem koja uključuje nematerijalnu razmjenu. Kampanja u Španiji 15MpaRato je mobilizirala građane u borbi protiv konkretnih koruptivnih ponašanja u sprezi političkih i ekonomskih elita kroz pravosudje – odnosno provođenje zakona. Aktivisti su na osnovu tzv. „curenja podataka“ otkrili krivična djela zloupotrebe položaja i pronevjere sredstava, te su tužili Rodriga Rata, Ricarda Blesa i 64 izvršna direktora Bankije. Riparte il Futuro, nevladina organizacija, je koristila strogo definirane uloge aktivista i profesionalno vođenu kampanju, dok je 15MpaRATO građanska inicijativa, funkcionirala na fleksibilnom mijenjanju uloga aktivista. U obje kampanje je korištena službena web stranica, koja je bila pojačana društvenim mrežama Facebook i Twitter. Ovaj rad posebno ističe procese konvergencije digitalnih i

tradicionalnih medija. U ovom slučaju tradicionalni mediji su korišteni s ciljem podizanja vidljivosti građanske inicijative kod struktura stanovništva koje ne koriste digitalne medije, te je upotreba tradicionalnih medija doprinijela ozbiljnosti i relevantnosti vijesti. Riparte il Futuro je koristio online peticiju kojom su građani, koji su potpisali istu, bili mobilizirani automatskim e-mail porukama, dok je 15MpaRATO obezbijedio i finansiranje od strane građana putem GoTeo crowdfunding platforme. Posebnu pažnju u ovoj analizi privlači upotreba meta podataka dobijenih kroz online učešće u obje kampanje na različite načine. Riparte il Futuro je iskoristio podatke za određivanje lokacije pristalica, te su tako digitalni alati korišteni za organizaciju debata u fizičkom prostoru. Aktivisti 15MpaRATO su uradili remedijaciju podataka koji su „iscurili“ sa elektronske pošte zvaničnika. Transformirali su podatke elektronske pošte u pozorišnu predstavu koja je „pripovijedala priču zasnovanu na podacima“ (Mattoni, 2017: 738). To je omogućilo građanima interakciju sa aktivistima *face-to-face*. Povećana je kolektivna transparentnost podataka koja je temeljni mehanizam prevencije korupcije i aktivni građanski angažman u nadzoru političke i ekonomske elite. Različiti način korištenja meta podataka govori da je „data-aktivizam situacioni“ (Mattoni, 2017: 739). Naime, kolektivne akcije u ova dva slučaja pokazuju da je dihotomna granica između pojedinačnog i kolektivnog aktera zamagljena. Algoritamska automatizacija prikupljanja i analitike meta podataka je „izvan djelovanja institucionalnih aktera, poput vlada i njihovih agencija za borbu protiv korupcije“ (Mattoni, 2020: 2), čime je eliminiran direktan kontakt vladinih službenika i građana što omogućava objektivnosti i transparentnost kao poluge u borbi protiv korupcije.

Analiza dva slučaja borbe protiv korupcije u Brazilu (Mattoni i Odilla, 2021) *Ficha Limpa* i *Deset mjera protiv korupcije* (TIMAC), ukazuje na važnost digitalnih medija u procesu mobilizacije građanskog aktivizma, ali i njihovu nedovoljnost za sprovođenje stvarne političke akcije. Online mobilizacija je vrijedna u smislu građenja online zajednice koja je brzo rastuća, ali i za mobilizaciju političara opredijeljenih za transparentnost. Neuspjeh ili djelomičan neuspjeh kampanje *Deset mjera protiv korupcije* se pripisuje i nedovoljnoj inovativnosti u korištenju digitalnih medija. Također, ova dva slučaja naglašavaju nužnost konvergencije online i offline aktivnosti: „iako je snažan alat za širenje riječi i skretanje pažnje na stvar, nisu u stanju zamijeniti tradicionalne offline aktivnosti“ (Mattoni i Odilla, 2021: 1136). Kao studije slučaja Italije i Španije i ova studija slučaja u Brazilu ističu nužnost konvergencije online i offline aktivnosti unutar hibridnog medijskog okruženja. Mrežni mediji su fleksibilniji, i omogućavaju mobilizaciju

samim karakterom sadržaja koji je lahko djeljiv i brzo postaje viralan te podiže vidljivost sadržaja, ali im nedostaje politička moć. Stoga je za uspjeh kampanja je važno koristiti paralelno i offline komunikacijske alate kao što je lobiranje licem u lice sa političkim predstavnicima posebno kada se radi o donošenju i provođenju antikoruptivnih zakona. Dio intervjuiranih ispitanika u slučaju *Deset mjera protiv korupcije* slaže da je „kolektivno djelovanje bilo krhko zbog nedostatka insitucionaliziranih organizacija koje vode fazu pregovora“ (Mattoni i Odilla, 2021: 1141).

Aktivisti u Indiji na čelu sa Annaom Hazare su tražili usvajanje zakona Jan Lokpal Bill kojim se uspostavlja zakonodavni okvir za prevenciju korupcije i zaštitu prijavitelja korupcije. Aktivisti su tražili i uspostavu nezavisnog tijela za istragu slučajeva korupcije, te je predviđeno da se aktivnosti istrage završe u toku godine dana. Također, traženo je formiranje zajedničke komisije koju će sačinjavati članovi vlade Indije i predstavnici civilnog društva čime se smanjuju diskrecione ovlasti vlade, što spada u alate preveniranja korupcije. Analiza slučaja borbe protiv korupcije aktivistkinje Anne Hazare u Indiji (Neyazi, 2019), ukazuje da su procesi konvergencije medija izuzetno uspješni u mobilizaciji građana na način da pristalice pokreta nazovu određeni broj i nakon nekoliko zvona prekinu poziv, što je odigralo ulogu mobilizacije građana dok je izbjegnuto plaćanje naknade. Brojevi koji su napravili propušteni poziv su kasnije korišteni za slanje masovnih poruka kojima se pristalicama prenosila informacija o događajima koji slijede. U kampanji su korištene i društvene mreže za informisanje javnosti o aktivnostima, mjestima održavanja protesta, korišten je utjecaj javnih ličnosti za podršku pokretu, te je prema podacima koje Neyazi iznosi bilo preko 200 Facebook stranica podrške sa preko milion pristalica. Društvene mreže su dale protestima internacionalni karakter, jer mnoge stranice podrške su postojale i u Sjedinjenim Američkim Državama, Singapuru, Maleziji, Londonu, Dubaiju, Japanu, Švicarskoj i Australiji (Neyazi, 2017: 151), iz čega proizlazi da procesi konvergencije medija zamagljuju razlike između globalnog i lokalnog, korišten je hashtag - #supportannahazare. I u ovom slučaju je evidentna konvergencija mrežnih i tradicionalnih medija koja je dovela do uspostave hibridnog medijskog ekosistema, gdje su mrežni mediji bili pokretači promjena, ali je podjednako bila važna uloga i tradicionalnih medija kao kanala informisanja koji imaju pristup do onih struktura društva koji nisu imali mogućnost pristupa online sferi. Posebno značajno zapažanje ove studije je da „konvergencija između tradicionalnih i novih u nastajanju hibridnog medijskog sistema je imperativ u zemljama u razvoju u kojima je domet novih medija i dalje ograničen.“ (Neyazi, 2019: 157). Zemlje u razvoju se susreću s

dva ključna problema za učešće u digitalnom političkom prostoru: tehnološkim i jazom u funkcionalnoj digitalnoj pismenosti.

Augustine (2017) daje kratak pregled konvergentnih revolucija kojima su građani izrazili svoje nezadovoljstvo u vezi sa različitim društvenim problemima kao što su: korporativni globalizam, borba za nezavisnost, policijska brutalnost, korupcija, narušavanje građanskih prava i sloboda, ekonomske krize, narušavanje slobode govora i slično. U nastanku i odvijanju ovih konvergentnih revolucija su važnu ulogu odigrali mrežni mediji: bitka kod Sijetla (korišten je virtuelni sajt WTO web stranice), druga bitka kod Sijetla (blogovi i e-mailovi), pokret protiv Estrade na Filipinima (pejdž revolucija), revolucije u Moldaviji (koordinirane SMS porukama), niz Twitter revolucija (#Wikileaks, #pnam, #Tahrir, #OccupyWallStreet, #occupyGezi), tuniska revolucija u kojoj je Wikileaks počeo objavljivati dokumente koji su „procurili“ u javnost o korupciji i represiji tuniskog režima, egipatska revolucija protiv korupcije režima, brutalnosti, slobode izbora i govora, te ekonomske krize (video blog i društvena mreža Asmaa-e Mahfouz koji su postali viralni). Ovakvi načini organiziranja odozdo prema gore pokazuju da procesi konvergenције medija imaju mogućnosti da djeluju kao „inkubator moderne demokratije.“ (Augustine, 2017: 14).

Milan (2015) razmatra sociotehničku strukturu protesta koje su omogućile tzv. tehnologije računarstva u oblaku (eng. *cloud computing*). Izraz opisuje konvergentnu infrastrukturu informacijsko – komunikacijskih tehnologija koja se temelji na dijeljenju resursa, poput poslužitelja, baza podataka i aplikacija, posredstvom globalne računarske mreže (interneta). Komunikacija u oblaku omogućava labaviju strukturu koja se ogleda u „labavijem i prilagođenom pristupu resursima“ (Milan, 2015: 5). Infrastrukturna fleksibilnost oblaka se odražava i na društvenu strukturu aktivizma, jer tako nastali kolektiviteti su fluidni i fleksibilni sa odsustvom odgovornosti što može donijeti neželjene učinke, pa i na samu održivost na ovaj način okupljenih kolektiviteta. Važan nalaz ovog rada je da oblak pruža jednostavan pristup, laku i slobodnu organizaciju, ali ujedno i nestabilnu. Oblak pruža slobodan politički diskurs, ali mu nedostaje politička moć.

Kao što upućuju rezultati analize građanskih angažmana, kulturalna konvergencija nudi nove mogućnosti, alatke i prakse u nastojanjima zajednice ka kontroli koruptivnih aktivnosti, ali pokazuje i određena ograničenja (Tabela 2.).

Tabela 2. Prednosti i nedostaci procesa konvergencije medija u borbi protiv korupcije

Prednosti	Nedostaci
<i>podizanje nivoa transparentnosti podataka, rada javnih službenika, potrošnje budžeta</i>	<i>jaz u digitalnoj pismenosti</i>
<i>pruža nove mogućnosti za (alarmiranje)građana</i>	<i>tehnološki jaz</i>
<i>mobilizacija građana</i>	<i>nemogućnost uključenja svih struktura stanovništva bez konvergiranja akcija sa tradicionalnim medijima</i>
<i>skretanje fokusa javnosti na koruptivne aktivnosti</i>	<i>utjecaj kulturnog miljea na prihvatanje procesa medijske konvergencije</i>
<i>kreiranje društvenog imaginarija proizvedenog u digitalnim medijima</i>	<i>usmjerenost na afektivnu stranu čovjeka koja je i najlakša za manipulaciju</i>
<i>nove vrste mirnih protesta live prenosom u digitalnoj formi što omogućava široku dostupnost</i>	<i>nedovoljna motivacija za racionalno učešće i rezonovanje javnosti s kognitivnog aspekta, neophodan za politički diskurs</i>
<i>ostvarivanje vidljivosti, publiciteta i validacije informacija</i>	
<i>stvaranje online zajednica</i>	
<i>edukacija javnosti i podizanje svijesti i/ili promjena percepcije javnosti o korupciji</i>	
<i>odvraćanje od koruptivnih aktivnosti</i>	
<i>mogućnost transnacionalnog aktivizma</i>	
<i>olakšava političku participaciju građana kroz eliminaciju problema vremena, novca i mjesta</i>	
<i>upotreba meta podataka u svrhu postizanja antikoruptivnih ciljeva</i>	

Kulturalna konvergencija ima potencijale da osnaži borbu protiv korupcije kroz povećanje transparentnosti podataka, aktivnosti i kao mehanizam za odvracanje od koruptivnih aktivnosti, mobilizaciju građana i stvaranje zajednica koje ne moraju biti prostorno vezane, čime se olakšava i građanska participacija, skretanje fokusa na koruptivne aktivnosti i/ili nedostatke antikoruptivnih zakona u smislu predlaganja, usvajanja i sprovođenja, te edukativnu ulogu javnosti. Međutim ne mogu se zanemariti i nedostaci koji se najčešće ogledaju

u digitalnom i tehnološkom jazu, nemogućnost uključenja struktura društva koje ne koriste mrežne medije, utjecaj kulturnog miljea, a posebno i utjecaj mrežnih medija na afektivnu stranu ličnosti što umanjuje rezonovanje javnosti sa kognitivnog aspekta i time onemogućava dugoročan upliv u politički diskurs.

Konvergencija medija u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini

I u Bosni i Hercegovini borba protiv korupcije je postavljena na tri temelja: vladavini zakona, slobodi medija i demokratiji. Međutim, specifičnosti bosanskohercegovačkog državnog uređenja i kulturno – historijskog konteksta usložnjavaju ostvarivanje antikoruptivnih aktivnosti na navedenim temeljima.

Naime, Bosna i Hercegovina je prema Ustavu, Aneksu IV Općeg okvirnog sporazuma za mir dogovorenog u Daytonu 1995. godine, uređena kao demokratska država koja se temelji, deklarativno, na načelu vladavine zakona. Ipak, Mirovni ugovor iz Daytonu oblikovao je Bosnu i Hercegovinu kao *sui generis* političku zajednicu, državu koja se sastoji iz dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te Brčko distrikta BiH, sa iznimno složenim sistemom vlasti, administrativnom strukturom i zakonskim nadležnostima. Svaka instanca vlasti ima svoje, većinom fragmentirane nadležnosti kao i niz posebnih zakona koji reguliraju oblast borbe protiv korupcije. Da bi vladavina zakona bila učinkovita, neophodno je prvo uskladiti zakone unutar države, a potom nacionalno sa zakonodavstvom Europske unije i drugim relevantnim međunarodno – pravnim aktima.

Sloboda medija i govora, drugi temelj u borbi protiv korupcije, kontinuirano se, kao što upućuju brojne analize (Turčilo i Buljubašić, 2017; Fejzić-Čengić, 2009; Sarajlić-Maglić, 2010), ograničavaju, što se negativno odražava na transparentnost rada vlasti, povjerenje u institucije i građansku participaciju. Prema relevantnim mjerenjima indeksa slobode medija i demokratičnosti iz 2022. godine, Bosna i Hercegovina je imala niske ocjene: 5/10 indeks demokratije (Economist Intelligence Unit), 38/100 indeks medijskih i građanskih sloboda (Freedom House) i 64/100 indeks slobode štampe (Reporters Without Borders). Kao što su sugerisali istraživači (Mahmutović, 2012), po svojstvima ono je najbliže onome što se u komparativnim studijama medija naziva „mediteranski model“ (Hallin i Mancini, 2004) medijskog sistema. Obilježen je „intimnošću između političkih elita i masovnih medija, visokim stupnjem paralelizma između države i medija, političkom instrumentalizacijom medija,

posebno javnih elektronskih medija, partizanskim novinama i niskom razinom novinarskog profesionalizma“ (Mahmutović, 2012: 482). Usljed ovakve situacije medijskih nesloboda i njihove političke instrumentalizacije u porastu je indeks klijentelizma u medijima (Media Circle projekt, Munir Podumljak, 2017), jedan od pojavnih oblika korupcije. Enes Osmančević i Adis Šušnjar (2021) ukazuju na kompleksnost medijskog klijentelizma u Bosni i Hercegovini koji prevazilazi privatne interese urednika, pojedinačnog medija ili novinara, već je duboko sistemski ukorijenjen u političkim i ekonomskim pritiscima na medije kroz onemogućavanje nezavisnog rada regulatornih agencija, politički podobnog imenovanja upravnih struktura medija, netransparentno finansiranje medija od strane političkih stranaka i institucijskih budžeta, nepostojanje zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima, nedovoljna zakonska zaštitenost novinara, finansijske kazne medijima za objektivno izvještavanje koje dovode do njihovog gašenja. Odnosi vlasnika medija i politike stvaraju medijski klijentelizam koji je najvidljiviji u predizbornom periodu „kada se mediji stavljaju u funkciju političkog marketinga“ (Osmančević i Šušnjar, 2021: 31). Stoga je i u Bosni i Hercegovini jasno da vladavina zakona predstavlja nužni preduslov za slobodu medija u objektivnom izvještavanju građana. Prema Munir Pomuljak (2016) skala medijskog klijentelizma koja obuhvata kompleksno mjerenje različitih indikatora se kreće od -1 do +1 gdje je „na skali u kojoj negativni ekstrem (-1) predstavlja apsolutni nedostatak barijera klijentelizmu, a pozitivni ekstrem (+1) predstavlja postojanje potpuno učinkovitih barijera, odnosno uspostavu medijskog prostora u kojem se klijentelizam ne može razviti niti proći neopaženo“ (2016: 14). Indeks medijskog klijentelizma za Bosnu i Hercegovinu prema Munir Podumljak (2017) iznosi po godinama: 2015. godine iznosio -0,51, 2016. je narastao na -0,66, a 2017. godine na -0,67, te je evidentan trend porasta.

U kontekstu razmatranja trećeg temelja u borbi protiv korupcije, Bosna i Hercegovina obično se određuje kao država u fazi tranzicije ka demokratiji (Dobek-Ostrowska, 2008, Fejzić-Čengić, 2021), s tendencijom svrstavanja u red tzv. hibridnih režima, koje karakteriziraju izborne prevare, nizak nivo autonomije pravosuđa, raširena korupcija, pritisci na medije, nerazvijena politička kultura i nizak nivo participacije građana u političkim procesima. Nemogućnost efikasnog djelovanja u oblasti prevencije i borbe protiv korupcije u Bosni i Hercegovini uzrokuje „nedovoljna razvijenost komunikacijske kulture, ali i nedovoljno korištenje mogućnosti digitalnih medija u domenu percepcije, prevencije i borbe protiv korupcije“ (Osmančević i Komarica, 2023: 708).

Opisane karakteristike historijskog, političkog i kulturnog miljea postdejtonske Bosne i Hercegovine otežavaju organizaciju društvenih pokreta

usmjerenih suzbijanju koruptivnih praksi. Ideologije etnonacionalizma i neoliberalizma obeshrabruju organizaciju političkih djelovanja građana na osnovama inkluzivne solidarnosti koja prevazilazi granice etničkih i klasnih društvenih razlikovanja, a time i širih društvenih mobilizacija. Procesi konvergencije medija sadrže potencijale razbijanja ovih kulturoloških matrica ali je njihova uspješnost uslovljena nizom faktora, naročito nivoom tehnološke opremljenosti, funkcionalne digitalne pismenosti i građansko – političke kulture, kao što upućuju analize borbe protiv korupcije predstavljene u prethodnom dijelu rada.

Istraživanje (Rifai i dr., 2021) provedeno anketiranjem studenata Pravnog fakulteta Univerziteta Lampung ističe značaj procesa konvergencije medija na javnu edukaciju i njihov utjecaj na promjenu percepcije prema korupciji. Definiira dva značajna zaključka:

- Online mediji imaju potencijal povećanja javne svijesti o korupciji
- Online mediji utječu na podizanje antikorupcijske pravne svijesti kroz edukaciju, razvoj pozitivnog stava prema antikorupciji i antikorupcijskoj percepciji.

Analiza (Milan, 2017) protesta građana pred sudom Tuzlanskog kantona 2014. godine, koji su se okupili kako bi izrazili nezadovoljstvo procesom privatiziranja državnih firmi praćeno visokom korupcijom, pokazuje da je nasilna reakcija vlasti prema demonstrantima izazvala podizanje solidarnosti širom zemlje. Bitan nalaz ove studije tiče se naravi protesta i upotrebe društvenih mreža u informisanju i mobilizaciji građana. U ovom slučaju, društveni protesti protiv korupcije bili su inicirani odozdo prema gore, a koristili su društvene mreže Facebook i Twitter, gdje su pod oznakama @plenumTK i @plenumSa prenosili vijesti o dešavanjima na okupljanjima građana. Procesi konvergencije medija omogućili su horizontalnu organizaciju i raznolikost društvenih grupa (penzionera, obespravljenih radnika, studenata, itd.).

Važno je također ukazati na još jedan događaj, koji se desio godinu dana prije protesta građana u Tuzli, gdje je kultura konvergencije također bila značajan faktor u podizanju svijesti građana o korupciji i nesavjesnom radu institucija vlasti, a koji je u konačnici doveo do još jednog protesta. Prema *Priručniku za izradu pojedinih elemenata optužnica za koruptivna krivična djela* koje je izdalo Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine 2019. godine u koruptivna krivična djela i krivična djela sa elementom korupcije u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini razvrstava i krivično djelo „nesavjestan rad u službi“. Prema težini djela obično zanemarivanje dužnosti razlikuje se od očiglednog

nesavjesnog obavljanja dužnosti „Takvim se u sudskoj praksi smatra npr. zanemarivanje dužnosti koje je za svakog koji tu službu poznaje uočljivo na prvi pogled, postupanje koje po svom intenzitetu ili na drugi način prevazilazi običnu neurednost, trajna i sistematična neurednost i sl.“ (Bijelić i Sarajlija, 2019: 24). Demonstracije građana uslijedile su nakon što je jedna majka na svom profilu na društvenoj mreži Facebook podijelila priču o nemogućnosti dodjele matičnog broja novorođenčetu, zbog čega nije uspjela pristupiti ljekarskim uslugama u inostranstvu. Elementi krivičnog djela „nesavjesnog rada u službi“ delegata Parlamenta Bosne i Hercegovine su evidentni s obzirom na obavezu delegata da se bave pitanjima od političkog i javnog interesa. U ovom slučaju, mobilizacija građana ostvarila se zahvaljujući hibridnom medijskom okruženju, konvergenciji izvještavanja tradicionalnih medija i dijeljenja informacija, naročito fotografija i videozapisa s demonstracija putem društvene mreže Facebook i hashtaga #JMBG, što je naposljetku rezultiralo rješavanjem problema dodjele matičnih brojeva novorođenoj djeci.

Za proučavanje veza između procesa konvergencija medija i borbe protiv korupcije također su značajna dva protesta, „Pravda za Davida Dragičevića“ i „Pravda za Dženana Memića“, koja su nastala 2018. godine nakon smrti ova mladića, čija ubistva do danas nisu razriješena, sadrže elemente krivičnog djela sa elementima korupcije „nesavjesnog rada u službi“. Iako se za istinom još uvijek traga, u slučaju ubistva Dženana Memića policajac Hasan Dupovac je osuđen na tri godine zatvora zbog koruptivnog krivičnog djela „zloupotrebe položaja“ prema članu 383. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Oba protesta nastala su kao društveni angažmani usmjereni ka borbi protiv korupcije u pravosuđu, tužilaštvima i među policijskim službenicima. Radovi (Chiara, 2021) koji su proučavali diskurs koji se u javnosti oblikovao oko ova dva protesta upućuju da je različita etnonacionalna pripadnost žrtvi ciljano isticana pomoću okvira „žrtve nepravde“ kako bi se razvila međuetnička solidarnost i otežala diskreditacija protesta kao borbi s etničkim predznakom. Mobilizacija stanovništva tako se odvijala pomoću tradicionalnih medija, uličnih demonstracija i digitalnih medija, gdje je na društvenoj mreži Facebook formirano nekoliko javnih grupa koje su istovremeno služile za informiranje javnosti o naporima roditelja i aktivista, reagiranje na objave u medijima, mobilizaciju građana i koordinaciju protesta, osiguranje transnacionalne podrške, itd. Iako značajni za razumijevanje dinamike kulturalne logike medijske konvergencije, ovi protesti još uvijek nisu opsežno i sistematično proučavani u društvenim naukama.

Iz prethodnih analiza slučajeva procesa konvergencije medija u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini je evidentno da s naučnog stajališta nisu

dovoljno istražene ni prednosti ni nedostaci u načinima organizacije inicijativa odozdo na gore u borbi protiv korupcije. Dosadašnja istraživanja upućuju da su procesi kulturalne konvergenције značajan faktor u procesima mobilizacije građana, pritiska javnosti na usvajanje zakona, zahtjeva oštećenih i aktivista za pravednim suđenjem, te izgradnje transnacionalnih mreža podrške i solidarnosti. Još uvijek nisu dovoljno istraženi učinci konvergenције medija na podizanje i jačanje svijesti javnosti o korupciji, povećanje transparentnosti kao osnovnog alata za preveniranje korupcije kojim se omogućava vidljivost koruptivnih ponašanja i djelovanja predstavnika vlasti i zvaničnika javnih institucija, unaprijeđenje edukacije građana o antikoruptivnim mjerama, poboljšanje transparentnosti rada državnih institucija, itd. Dosadašnji radovi sugerišu da su pritisci javnosti, u kontekstu prevencije korupcije koja se ogleda u donošenju adekvatnog zakonodavnog okvira i borbu protiv korupcije koja se ogleda u provođenju zakona, sporadični i nedovoljni, kao i zahtjevi za ostavkama korumpiranih vladinih službenika.

Zaključak

Na osnovu analiziranih studija slučajeva, moguće je utvrditi najmanje pet aspekta procesa konvergenција medija značajnih za borbu protiv korupcije (Tabela 3.).

Tabela 3. Aspekti konvergencije medija značajne za antikoruptivne aktivnosti

Aspekti konvergencije	Deskripcija
<i>Idejna konvergenција medija</i>	<i>opisuje dinamiku obrazovanja, stvaranja i preobražavanja diskurzivnih artikulacija i mobilizacija društvenih inicijativa, protesta i pokreta usmjeravanu logikom kulture konvergencije (primjer upotrebe mreže Twitter u slučaju Gezi Parki protesta).</i>
<i>Hibridna konvergenција medija</i>	<i>opisuje procese konvergencije online i offline aktivnosti i nastojanja zajednica za kontrolom koruptivnih praksi (primjer upotrebe metapodataka u borbi protiv korupcije u Španiji i Italiji).</i>
<i>Sadržajna konvergenција medija</i>	<i>opisuje prakse kontinuirane konstrukcije, dopune i distribucije materijalno-semiotičkih sadržaja u različitim komunikacijskim modalitetima, žanrovima i temporalnostima pod utjecajem logike mobilnosti, uređivanja i dijeljenja osobite konvergentnim medijima (primjeri kolaborativnog uređivanja fotografija i videozapisa u Kini).</i>

<i>Konvergenција medijskih alata</i>	<i>opisuje prenamjene, povezivanja i integracije različitih tehnoloških platformi i alata s ciljem šire i brže cirkulacije poruka, slogana i retorika društvenih inicijativa, protesta i pokreta usmjerenih borbi protiv korupcije (primjeri „protesta u oblaku“ i SMS inicijative „GO MIR“).</i>
<i>Društveno-strukturalna konvergenција medija</i>	<i>opisuje oblike društvenih saradnji i solidarnost između građana i vladinih dužnosnika u antikoruptivnim aktivnostima (slučajevi Fische Limpa u Brazilu ili „Pravda za Dženana Memića i Davida Dragičevića“ u Bosni i Hercegovini).</i>

Koncept kulturalne konvergencije plodotvoran je koncept za razumijevanje utjecaja procesa konvergencije medija na antikorupcijske prakse jer nudi plauzibilna objašnjenja odnosa između dinamike umrežavanja, participacije i kolaboracije korisnika medija, koje su omogućile digitalne tehnologije, i heterogenih oblika društvenih angažmana odozdo prema gore. Dosadašnje studije upućuju da su inicijative, protesti i pokreti usmjereni borbi protiv korupcije, koji se oblikuju o okrilju konvergentnog medijskog okruženja, složeni procesi. Ovisi o tehnološkoj opremljenosti, funkcionalnoj digitalnoj pismenosti kao i kulturno-historijskom kontekstu, te shodno tome daje i različite rezultate.

Analizom procesa konvergencije medija i inicijativa za borbu protiv korupcije u svijetu i u Bosni i Hercegovini snažno je izražen koncept Innisovog invertiranog determinizma. Naime, različiti nivoi uspjeha i/ili neuspjeha ovisi o načinu upotrebe medija u svakom zasebnom slučaju. Društveni kolektiviteti izgrađeni u konvergentnom medijskom okruženju nose značajke same tehnologije koja se koristi u smislu fleksibilnosti, fluidnosti, labilnih veza i odsustva odgovornosti.

Društvene strategije i izbori diskursa u Bosni i Hercegovini koji su utemeljeni na zajedničkom javnom cilju borbe protiv koruptivnih praksi, koju dijele svi žitelji Bosne i Hercegovine bez obzira na različitu etnonacionalnu pripadnost, imaju nemjerljivu prednost koja onemogućava diskreditaciju društvenih pokreta. Slučajevi u svijetu pokazuju da su procesi konvergencije medija u ulozi generatora borbe protiv korupcije koja se ispoljava na različite načine: transparentnost podataka, rada javnih službenika, potrošnje budžeta, pružanje novih mogućnosti za uzbuđivanje (alarmiranje) građana, mobilizaciju građana, inkubator društvenih promjena, skretanje fokusa javnosti na koruptivne aktivnosti, kreiranje društvenog imaginarija proizvedenog u digitalnim medijima, nove vrste mirnih protesta *live* prijenosom u digitalnoj formi što omogućava široku dostupnost, ostvarivanje vidljivosti, publiciteta i

validacije informacija, stvaranje online zajednica, edukacija javnosti i podizanje i/ili promjena percepcije javnosti o korupciji, utjecaj odozdo prema gore u različitim organizacionim oblicima, transnacionalni aktivizam, omogućavanje političke participacije kroz eliminaciju problema vremena, novca i mjesta, različitu upotrebu meta podataka.

Procesi konvergencije medija u borbi protiv korupcije zavise od sljedećih uslova: a) funkcionalne digitalne pismenosti građana, b) funkcionalnog dizajna tehnologija koje trebaju biti jednostavne za upotrebu, c) izbora diskursa, d) tehnološke opremljenosti i e) nivoa kulturalne konvergencije i f) antikorupcione percepcije u određenom društvu.

U Bosni i Hercegovini su procesi konvergencije medija povezani s antikoruptivnim praksama još uvijek u inkubatorskoj s naznakama mogućnosti prelaska u generatorsku fazu. Dakle, evidentni su počeci okupljanja nezadovoljnih građana zbog neprocesuiranja visoke korupcije, ali još uvijek ne postoji ozbiljniji pokretač društvenih promjena. Slučaj „Pravde za Dženana Memića“ je dobio djelomičan epilog u vidu presude policajcu za koruptivno krivično djelo „zloupotreba položaja“, dok u slučaju „Pravda za Davida Dragičevića“ je još uvijek samo nada u otkrivanje i sankcioniranje korupcije visokih zvaničnika pravosuđa, tužilaštava i nadležnih policijskih uprava i njihovih službenika.

Prevazilaženje strukturalnih, političkih i kulturnih prepreka u bosanskohercegovačkom društvu je dug i zahtjevan proces zbog kompleksne državne strukture i unutrašnjih podjela. Nacionalističke podjele korupciju koriste kao protekcionističko djelovanje političkih elita za ostvarivanje ličnih interesa u post – dejtonskoj Bosni ogleđa se u „progresivnoj fuziji ekonomske i političke moći unutar isključivo etničkih područja“ (Donais i Pickel, 2003: 16). Prema Florian Bieber (2020) državne političke elite su zarobile Bosnu i Hercegovinu nacionalizmom i korupcijom „ovaj koncept opisuje kontrolu državnih resursa u nezakonite svrhe od strane male elite koja kontroliše državu“ (Fazekas i Toth, 2016 prema Bieber, 2020: 110). Politički pluralizam u Bosni i Hercegovini prema Bieberu, ni ne postoji, već govorimo o etno – nacionalnoj autoritarnoj kontroli koja svoju političku moć održava korupcijom u zakonodavstvu i pravosuđu, netransparentnosti podataka, što dovodi do dubokog nepovjerenja u institucije.

Upotreba digitalnih alata u svrhu prikupljanja i obrade metapodataka prilikom društvenog aktivizma u borbi protiv korupcije bi omogućila bolju koordinaciju društvenog aktivizma. Metapodaci mogu imati višestruku ulogu u prevenciji i borbi protiv korupcije. Jedan od mehanizama u prevenciji korupcije je izloženost otkrivanju učešća u koruptivnim aktivnostima, te bi metapodaci prikupljeni iz različitih izvora utjecali na odvratanje od koruptivnih aktivnosti.

Prema istraživanju Selahi, Nader (2023) „sistemska korupcija se dešava u oblastima u kojima nema nadzora“ (18), te u tu svrhu metapodaci mogu biti efikasan alat transparentnosti i otkrivanja koruptivnih aktivnosti. Slučaj 15MpaRato ukazuje da upotreba metapodataka utječe na transparentnost podataka i zaobilaznje kontrolnih mehanizama političkih elita i vlasti, te također mogu se koristiti za kolektivne pozive na građanske demonstracije u fizičkom prostoru. Metapodaci, kao alat za smanjenje korupcije, nisu dovoljno istraženi, posebno u Bosni i Hercegovini, te bi istraživanja metapodataka kao alata za otkrivanje korupcije, tako i alata za organizaciju i koordinaciju građanskog aktivizma u borbi protiv korupcije bila korisna u narednom periodu.

THE INFLUENCE OF THE PROCESS OF MEDIA CONVERGENCE ON ANTI-CORRUPTION PRACTICES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

SUMMARY

This paper considers the relations between the process of media convergence and efforts of communities to control corrupt practices. Relying on the conceptual framework of cultural convergence, the socio-cultural specificities that condition, increase or decrease the probability of the influence of the convergence process on the fight against corruption are examined, especially in terms of the development of new opportunities, means and practices. The paper summarizes the results of case studies with the aim of reviewing the similarities and differences of this dynamic in different cultural milieus. A special part of the paper refers to the review of shortcomings and potentially good anti-corruption practices in Bosnia and Herzegovina that have been made possible, strengthened or encouraged by the processes of media convergence, respecting the specificities of Bosnia and Herzegovina's historical and cultural context and state structure. The results of the case study analysis in the world and in Bosnia and Herzegovina point to several sub-segments of media convergence important for the fight against corruption: conceptual, hybrid, substantive, social-structural and convergence of media tools.

Key words: media convergence, corruption, Bosnia and Herzegovina

Literatura

1. Augustine, Robi (2017): „Digital Networks as the Incubators of Social Change: An Evaluative Study on the Participatory Culture in the Digital Environment and the Paradigm Shift in the Society“, u: *International Journal of Innovative Studies in Sociology and Humanities*, broj 2 (5).
2. Bieber, Florian (2020): *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*, Palgrave MacMillan, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-22149-2>.
3. Bijelić, Svetlanka i Sarajlija, Sabina (2019): *Priručnik za izradu pojedinih elemenata optužnica za koruptivna krivična djela*, Visoko i sudsko tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
4. Dobek-Ostrowska, B. (2008). 25 Years after Communism: „Four Models of Media and Politics in Central and Eastern Europe“, u B. Dobek-Ostrowska & M. Głowacki, M. (ur.), *Comparing Media Systems in Central Europe. Between Commercialization and Politicization*. Wrocław: University of Wrocław Press.
5. Donais, Timothy i Pickel, Andreas (2003): *The Internatioanl Engineering of a Multiethnic State in Bosnia – Bound to Fail, Yet Likely to Persist*, Presentation at the CPSA Annual Conference, Halifax, N.S.
6. Fejzić-Čengić, Fahira (2009): *Medijska kultura u Bosni i Hercegovini*, Connectum, Sarajevo.
7. Fejzić-Čengić, Fahira (2021): *Medijski zapis o zemlji (medijska kultura u Bosni i Hercegovini u tradiciji i modernom vremenu i prostoru)*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
8. Feng Debing i Xiaoping, Wu (2018): „Weibo interaction in the discourse of internet anti-corruption: The case of „Brother Watch“ event“, u: *Discourse, context and Media*, Dostupno na: www.elsevier.com/locate/dcm, Preuzeto: 20.02.2022.
9. Habermas, Jurgen (1991): *The Structural Transformation of the Public Sphere: An inquiry Into a Category of Burgeois Society*, Cambridge, The MIT Press
10. Hajdu, Miklos i dr. (2018): „Content analysis of corruption coverage: Cross-national differences and commonalities“, u: *European Journal of Communication*, 1-15.
11. Hallin, C. Daniel i Mancini, Paolo (2004): *Comparing Media Systems – Three models od Media and Politics*, Cambridge University Press, Dostupno online: <http://www.cambridge.org/9780521835350>, Preuzeto: 25.02.2022.
12. Hamada, Basyouni Ibrahim i dr. (2019): „Press freedom and corruption: An examination of the relationship“, u: *Global Media and Communication*, 1-19.

13. Jenkins, Henry; Purushotma, Ravi; Clinton, Katherine i Weigel, Margaret (2006): *Confronting the Challenges of Participatory Culture – Media Education for the 21 Century*, MacArthur Foundation, Chicago.
14. Jenzen, Olu i dr. (2020): „The symbol of social media in contemporary protest: Twitter and the Gezi Park movement“, u: *Convergence – The International Journal of Research into New Media Technologies*, broj 27 (2), 414-437.
15. Kalamar, D. (2016): Convergence of Media and Transformation of Audience, *Informatologija*, 49, 3-4, st. 190-202.
16. Katz, Elihu i dr. (ur.) (2003): *Canonic Texts in Media Research – Are There any? Should There Be? How About These?*, Polity Press, UK.
17. Kopecka-Piec, K. (2011): „Media Convergence Concepts“, *Media Studies*, Vol. 46 Issue 3, Special section.
18. Latzer, Michael (2014): „Convergence, Co-evolution and Complexity in European Communications Policy“, u Donders, Karen, Pauwels, Caroline i Loisen, Jan (ur.): *The Palgrave Handbook of European Media Policy*, Houndmills: Palgrave Macmillan
19. Mahmutović, M. (2012): „Novosti o prošlosti: joker za (ne)sigurnu budućnost – prilozi za izučavanje predstavljanja ratne prošlosti u bh. dnevnim novinama“, u: *Medijski dijalozi - časopis za istraživanje medija i društva*, godina V, broj 13-14, 471-493.
20. Marcea, Dan (2020): „Tying transnational activism to national protest: Facebook event pages in 2017 Romanian #rezist demonstrations“, u: *New Media and Society*, 1-20.
21. Mattoni, Alice (2017): „From data extraction to data leaking – Data activism in Italian and Spanish anti-corruption campaigns“, u: *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, broj 10(3), 723-746.
22. Mattoni, Alice (2020): „The grounded theory method to study data-enabled activism against corruption: Between global communicative infrastructures and local activists` experiences of big data“, u: *European Journal of Communication*, 1-13.
23. Mattoni, Alice i Odilla, Fernanda (2021): „Digital media, activism, and social movements` outcomes in the policy arena. The case of two anti-corruption mobilizations in Brazil“, u: *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, broj 14(3), 1127-1150.
24. McChesney, Robert W. (2014): *Digitalna isključenost – kako kapitalizam okreće internet protiv demokracije*, Multimedijalni institut i Fakultet za medije i komunikaciju, Zagreb.

25. Milan, Chiara (2017): „Rising Against the Thieves – Anti-Corruption Campaigns in South-Eastern Europe“, u: *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, broj 10(3), 826-849.
26. Milan, Chiara (2021): „Navigating Ethnicity: Collective Identities and Movement Framing in Deeply Divided Societies“, u: *Nationalities Papers*, 1-14.
27. Milan, Stefania (2015): „When Algorithms Shape Collective Action: Social Media and the Dynamics of Cloud Protesting“, u: *Social Media + Society*, 1-10.
28. Neyazi, Ahmed Tebercz (2019): „The Hybrid Media System, Anti-corruption Movement and Political Mobilisation“, u: *Political communication and Mobilisation*, str. 137-160, Cambridge University Press, DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108235891.007>, Preuzeto: 24.02.2022.
29. Osmančević, Enes i Šušnjar, Adis (2021): *Integritet novinarstva i transparentnost medija u Bosni i Hercegovini*, Transparency International BiH, Banja Luka.
30. Osmančević, Enes i Komarica, Tahani (2023): „Mogućnosti digitalnih medija u percepciji, prevenciji i borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini“, u: Spahić, Vedad (ur.): *DHS – društvene i humanističke studije*, Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet u Tuzli, 693.-710.
31. O’Sullivan, J. i Fortunati, L.(2021): „Media Convergence. Expanding Perspectives Beyond the Digital“, u: Gabriele Balbi, G., Ribeiro, N., Schafer, V. i Schwarzenegger, C. (ur.): *Digital Roots. Historicizing Media and Communication Concepts of the Digital Age*, De Gruyter, Berlin/Boston.
32. Oueghlissi, Rim i Derbali, Ahmed (2021): *Democracy, Corruption and Unemployment – Empirical Evidence form Developing Countries*, MPRA, Paper No. 107535, dostupno na: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/107535/>, Preuzeto: 30.08.2023.
33. Podumljak, Munir (2016): *Indeks klijentelizma u medijima – Mjerenje stvarnosti*, Media Circle Project, prosinac 2013 – prosinac 2017.
34. Podumljak, Munir (2017): *Indeks klijentelizma u medijima*, Media Circle Project, prosinac 2013 – ožujak 2018, Zagreb
35. Rifai, Eddy i dr. (2021): „The Influence of Online Mass Media on Anti-Corruption Legal Awareness Education“, u: *Sys Rev Pharm*, 2012;12(2), str. 439-447.
36. Sarajlić-Maglič, Denisa (2010): „Mogu li elite u BiH voditi državu?“, u: Bassuener, Kurt (ur.), *Bosna i Hercegovina: između paketa mjera za EU-*

- integraciju i izlazne strategije međunarodne zajednice*, str. 17- 24, Fondacija Heinrich Boll, Ured za Bosnu i Hercegovinu.
37. Selahi, Nader (2023) „Big data and transparency: The mediation effect of professional judgment“, u: *Resarch Journal of Buisness and Managemnt*, 2023, Volume 10, Issue 1, 12.-18.
 38. Spariviero, Sergio i dr. (ur.) (2017): *Media Convergence and Deconvergence*, Palgrave MacMillan, Switzerland.
 39. Starke, Christopher i dr. (2016): „Free do Expose Corruption: The impact of Media Freedom, Internet Access, and Governmental Online Services Delivery on Corruption“, u: *International Journal of Communication*, broj 10, 4702-4722.
 40. Storsul, T i Fagerjord, A (2008): „Digitization and Media Convergence“, u Donsbach, W. /eds./ *The International Encyclopedia of Communication*, Malden-Oxford-Carlton: Blackwell Publishing.
 41. Turčilo, L. i Buljubašić, B. (2017). *Media and Shrinking Space in Bosnia - Hercegovina: Silenced Alternative Voices*. Sarajevo: Heinrich Böll Foundation.
 42. Zhang, Can (2021): „Anti-Corruption Mechanism of Social Media“, u: *Internatioanl Conference on Management, Economics, Business and Information Technology (MEBIT 2021)*.

Web izvori:

1. Drugostepena presuda u predmetu Zijad Mutap, dostupna na linku: <https://sudbih.gov.ba/Post/Read/Objavljena%20drugostepena%20presuda%20u%20predmetu%20Zijad%20Mutap%20i%20dr.>; Preuzeto: 29.08.2023.
2. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, dostupan na linku: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/krivicni-zakon-federacije-bosne-i-hercegovine.html>; Preuzeto: 29.08.2023.
3. Podumljak, Munir (2017): Media Circle Projekt, dostupan na linku: <https://www.hop.com.hr/wp-content/uploads/2017/12/2017-MCI.pdf>; Preuzeto: 04.02.2022.
4. Vijeće Evrope (1999), *Građansko pravna konvencija o korupciji*, dostupna na linku: <http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/medjunarodni-dokumenti-i-konvencije/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA> (24.02.2022.)